

2. О. Д. Наровлянській «Основи правознавства», підручник для 9-х класів, К.: Грамота, 2017, 192 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/965-pravoz-9-klas-narovlyanskyu-2017.html>

3. Т. М. Філіпенко, В. Л. Сутковий «Основи правознавства», підручник для 9-х класів, К.: Генеза, 2017, 208 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1028-pravo-filipenko-9-klas.html>

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-313-2-31>

**ENSURING THE APPEAL OF COURT JUDGMENT
IN CERTAIN CATEGORIES OF CASES IN ADMINISTRATIVE
PROCEEDINGS AS A COMPONENT OF THE RIGHT ON ACCESS
TO JUSTICE IN UKRAINE**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ
РІШЕНЬ В ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ СПРАВ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК СКЛАДОВОЇ
ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ**

Koroied S. O.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Acting President
Scientific Institute of Public Law,
Kyiv, Ukraine*

Korosed S. O.

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента
Науково-дослідний інститут
публічного права
м. Київ, Україна*

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи є конституційною засадою судочинства (ст. 129 Конституції України) і водночас визнається основною засадою (принципом) адміністративного судочинства (ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, далі – Кодекс). Розкривається цей принцип у ст. 13 Кодексу, в якій встановлено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи. Зазначена

процесуальна гарантія здійснення правосуддя, зокрема в частині її поширення не лише на учасників справи, а й на «осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права та (або) обов'язки», забезпечує контроль за діяльністю судів першої інстанції та дозволяє захистити права та законні інтереси зазначених осіб шляхом виключення можливості поширення на них законної сили незаконного рішення суду першої інстанції.

Минулого року (згідно із Законом від 12 травня 2022 року № 2257-IX) Кодекс було доповнено новою категорією термінових адміністративних справ, підсудних Вищому антикорупційному суду за правилами адміністративного судочинства, – справами про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» (мова йде про справи щодо стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними). Так, в одній із таких справ Верховний Суд, здійснивши тлумачення положень Кодексу, зробив висновок про неможливість апеляційного (і, відповідно, касаційного) оскарження рішення Вищого антикорупційного суду особами, які не брали участі у справі (не були залучені судом), але суд вирішив питання про їхні права – стягнув в дохід держави активи (рухоме, нерухоме майно), які на праві власності належали таким особам [1]. В цій справі Верховний Суд погодився із висновком Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду про те, що ст. 283-1 Кодексу, яка встановлює особливості провадження у справах про застосування санкцій (і, на думку суду, є спеціальною нормою щодо загальної норми – ч. 1 ст. 293 Кодексу за колом осіб, на яких вона поширюється), передбачає можливість подачі апеляційної скарги на рішення Вищого антикорупційного суду до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду лише для сторони (позивача і відповідача) та виключає можливість подання апеляційної скарги особами, які не були стороною (не брали участі) в справі.

Проте вважаємо, що при тлумаченні положення ч. 8 ст. 283-1 Кодексу варто виходити із системного аналізу положень Кодексу, а також положень Конституції України та правових висновків Конституційного Суду України. Так, ч. 8 ст. 283-1 Кодексу передбачає, що апеляційна скарга на рішення Вищого антикорупційного суду може бути подана «стороною» до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Зазначена стаття розміщена у § 2 «Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ» глави 11

«Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ». Проте, ані загальні особливості провадження в окремих категоріях справ (ст. 268–272), які поширюються на всі справи, визначені ст. 273–277, 280–283-1, 285–289 Кодексу, ані ст. 283-1 Кодексу, не визначають інших винятків із загальних правил, встановлених Кодексом, з додержанням яких мають розглядатися всі справи в порядку адміністративного судочинства. Не встановлено винятків й щодо застосування при розгляді справ, передбачених ст. 283-1 Кодексу, інституту третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (навпаки, положення загальних ст. 268–272 прямо допускають можливість участі в таких категоріях справ, крім відповідача, й інших учасників справи). А відтак, при розгляді Вищим антикорупційним судом (з урахуванням особливостей провадження згідно зі ст. 283-1) позовної заяви про застосування санкцій, в якій заявлено вимогу про стягнення в дохід держави майна (активів), яке належить не відповідачу, а іншим особам, вважаємо, що у суду наявний передбачений ст. 49 Кодексу обов'язок щодо залучення таких осіб (фізичних чи юридичних осіб – власників майна) до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача, адже рішення суду про задоволення позову (про застосування санкції) вплине на їхні права, свободи, інтереси, позбавивши їх права власності на їхнє майно. При цьому вважаємо залучення таких осіб є обов'язковим, адже передбачені ст. 50 Кодексу наслідки незалучення у справу третьої особи (про те, що обставини справи, встановлені судовим рішенням, не мають юридичних наслідків при розгляді позову, пред'явленого стороною, яка брала участь у цій справі, до цієї третьої особи або позову, пред'явленого цією третьою особою до такої сторони) не будуть мати юридичної сили, оскільки рішенням суду така потенційна третя особа буде позбавлена права власності на своє майно, а згідно із роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України і тому вважаються законними, доки вони не скасовані в апеляційному чи касаційному порядку або не переглянуті компетентним судом в іншому порядку, визначеному процесуальним законом, в межах провадження справи, в якій вони ухвалені (п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2077 № 8 «Про незалежність судової влади»). А відтак, такі потенційні треті особи повинні мати можливість апеляційного оскарження такого рішення суду саме в межах такої справи.

Як роз'яснив в одній зі справ Верховний Суд, рішення є таким, що прийняте про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, якщо в мотивувальній частині рішення містяться висновки суду про права та обов'язки цієї особи, або у резолютивній частині рішення суд прямо вказав про права та обов'язки таких осіб. У такому випадку рішення порушує не лише матеріальні права осіб, не залучених до участі у справі, а й їх процесуальні права, що витікають із сформульованого в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод положення про право кожного на справедливий судовий розгляд при визначенні його цивільних прав і обов'язків. Будь-який інший правовий зв'язок між скаржником і сторонами спору не може братися до уваги [2].

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи є конституційною засадою судочинства (пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України). Зазначене положення Конституції неодноразово було предметом тлумачення Конституційного Суду України в контексті положень процесуальних кодексів, які обмежували можливість апеляційного оскарження певних судових рішень. Виходячи із цих висновків Конституційного Суду України зазначимо, що в нашому випадку законодавча можливість апеляційного перегляду рішення Вищого антикорупційного суду у справі про застосування санкцій існує, проте за висновком Верховного Суду таке право мають лише сторони – учасники справи, а не особи, які не брали участі у справі, проте суд вирішив питання про їхні права. При цьому, у випадку відмови в позові (або відмови у стягненні в дохід держави певних активів, які належать іншим особам – не відповідачу), то позивач – Міністерство юстиції України має право апеляційного оскарження (як це мало місце в зазначеній справі), а інші особи (через які відповідач нібито опосередковано володіє такими активами), яким на праві власності належать активи, про стягнення яких заявлено позов, не мають можливості апеляційного оскарження рішення суду, яким їх було позбавлено права власності. Водночас, як вже було зазначено нами вище, рішення суду може бути переглянуте (і, відповідно, може бути змінене або скасоване) лише в порядку, визначеному процесуальним законом, в межах провадження справи, в якій таке рішення ухвалено (а не шляхом ініціювання нового провадження в іншій справі). Отже, такі треті особи, не маючи права на апеляційне оскарження рішень Вищого антикорупційного суду про застосування санкцій, обмежені в конституційному праві на звернення до суду, що за конкретних обставин суперечить принципу верховенства права, зокрема таким його складовим, як співмірність між інтересами особи та суспільства, а також

справедливість, розумність, логічність закону, адже з одного боку законом не встановлено для таких осіб прямої заборони на апеляційне оскарження таких судових рішень, а з іншого боку у таких осіб відсутня інша юридична можливість захисту (недопущення порушення) свого права власності. Такий підхід узгоджується з позицією Європейського суду з прав людини про те, що кожен має право на подання до суду скарги, пов'язаної з його або її правами та обов'язками; на це право, що є одним з аспектів права на доступ до суду, може посылатися кожен, хто небезпідставно вважає, що втручання у реалізацію його або її прав є неправомірним [3].

Література:

1. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05 січня 2023 року в адміністративній справі № 991/5572/22, адміністративне провадження № К/990/36242/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108273593>.

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 753/21690/17, адміністративне провадження № К/9901/52868/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81047366>.

3. Берназюк Я. Про позови, які не підлягають судовому розгляду. Веб-сайт «Судово-юридичної газети», 9 травня 2019 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/140426-pro-pozovi-yaki-ne-pidlyagayut-sudovomu-rozglyadu>.